

Mezey László Miklós

A visszatért avantgárd

G. Pataky András: A tél acélkék lovai

A magyar költészet történetének egyik érdekes jelensége, hogy immár idősödő, érett alkotók, kész költők bukkannak föl az ismeretlenségéből. Egyszer csak megjelenik egy verseskönyv, és első föllapozásakor kiderül, hogy valódi poeta jelentkezik. Az olvasó meg hűledezve teszi föl magának a kérdést: hol volt eddig ez az ember, hogyhogy sosem hallottam róla? Éppen így vagyunk most G. Pataky Andrásal is, akinek ötvenöt éves korában jelent meg az első kötete, *A tél acélkék lovai*. Esetében az érdeklődő olvasó „tudatlanságát” némiképp menti, hogy Aradon élő szerzőről van szó, aki eddig csak helyi lapokban közölte műveit, Arad pedig mindenképpen „irodalmi periféria”, akár az erdélyi, székelyföldi, akár az anyaországi irodalom szellemi tömbje felől nézzük.

Az ilyen késetten megjelenő, érett, valódi első kötet mindig izgalmas olvasmány, hiszen együtt van benne a bemutatkozás izgalma, a debütálás lámpaláza, az első föllépés hamvasága, ugyanakkor – természeténél fogva – magán viseli a letisztultság, a kiforrottság, a mesterségbeli tudás jegyeit, miközben az egész leginkább egy válogatásra emlékeztet, mert rendre hosszabb alkotói periódus termésének megrostálásával készült. G. Pataky András mögött is három évtizedes költői munkásság áll (első verse 1976-ban látott napvilágot az aradi újságban), ilyenformán okkal-joggal válogathat eddigi alkotásaiból kötetre valót.

A magyar líra történetének másik érdekes vonása, hogy a bánáti „irodalmi periféria” légköre különös módon kedvezett az avantgárdnak, nem véletlen, hogy itt, Aradon jelent meg Szántó György *Periszkóp* című folyóirata, Franyó Zoltán *Geniusa*, innét, a bánáti vidékről származtatható Méliusz József vagy Olosz Lajos izmusok jegyében fogant költészete. G. Pataky András ezredvégi lírája pedig ennek a hagyományvonulatnak a része, folytatása, kortársi reinkarnációja. Számos ponton (tartalmi, motivikus részletekben és néhol formai tekintetben) emlékeztet Kassák Lajos versvilágára, ám annak jóval szelídebb, tűnődőbb, harmóniára törekvőbb változata.

Az 1970-es évek végétől keletkezett versek kicsiny gyűjteménye – félszáznál alig több vers szerepel a válogatásban – a XX. század eleji avantgárd „prolongálása”, de nem a harsány irányzatoké, nem a harcok aktivizmusé, azoknál sokkal kiegyensúlyozottabb,

letisztultabb, múltba nézőbb. A kötetbe való belelapozáskor mindez nyilvánvalóvá válik, hiszen a Kassáktól vett mottó után a nyitó versben ezt olvassuk: „Verseim nem hord testén / könnyű dallamot, / s ha néha a csend szálai / gúzsba kötnek, / a Hallgatás ellen / harmóniát versből kovácsolok” (Verseim nem hord testén könnyű dallamot). Rögtön két dologra gondolhatunk: az ars poeticában világos utalás történik a Kassáknál oly gyakori vas, acél, fémmegmunkálás motívumára, ugyanakkor ez tudatosan a harmóniateremtés elemeként jelenik meg. Az 1984-ből származó 18 soros nyitó versben ötször fordul elő vasmunkára utaló kifejezés és szóképek („vasból kovácsolok”, „vaspánt”, „korommal fényezett”, „edződtem komolyra”, „fémek türelmén”), ugyanakkor a versszervező gondolat a harmóniateremtés, az eltökélt lélek szilárd humánuma, tisztaság- és szépségvágya. A vers – zárás már ellágyuló líra: „ki nappal fémek türelmén / méri szigorát / s éjjel csillagot álmod / egy asszony homlokára”. Vagyis G. Pataky versében az acél, a kovácsolás, a korom, az edzés, stb. nem a nyers erő megjelenítője, a fémeket is gyúrni bőszen akar kifejezője, hanem a szilárdan eltökélt szépségteremtés és konok gyöngédség megjelenítője. Immár folytatva a költői képet: a költő az a mester, akinek súlyos porölye alatt „vascsipke” formálódik.

Három évtized verstermése válogatásának rendező elvül a tematikus fejezetek kialakítását választotta a költő. Az első rész (*Két éles penge*) a családdal kapcsolatos emlékek verseinek rövid szemléje; a második rész (*Beszél a tűz*) a már említett szépségformáló erő, a vasmunka-motívumok darabjainak gyűjteménye. A szülőföld érzelmkörének és a költő múlttudatának lírai megnyilvánulásait vonultatja föl a harmadik fejezet (*Azon az éjszakán*); a természet versebe szőtt képeit sorakoztatja a következő (*Kiterítve feküdt a nyár*), míg a létértelmező, a közérzetet kifejezők az utolsó részben (*A hallgatás tornya*) kaptak helyet.

Ami valamennyi fejezet anyagára, G. Pataky András csaknem minden versére jellemző, az a kérlelhetetlen őszinteség, a valósággal vagy éppen a kínos emlékekkel való bátor szembenézés. Ahogyan szépítés nélkül, máig sajgó fájdalommal idézi apja hajdani szigorát (*Két éles penge*), ahogyan máig sem csitult és nem szégyenlett sírással tekint vágóhídra hajtott lovuk után (*Hajnal*), ahogyan megéli és szinte önkínzó kegyetlenséggel tudatosítja öregedését (*Megérkeztek hozzám is a vénék; Korosztályomhoz*). Valóban edzett lélekkel éli át és szilárd tekintettel látta az élet dolgait, miként a maga meggyőződését is. Ez az érdesség nélküli keménység vált át gyors futamokban valami finom ellágyulásba; a kérges kezű, szúrós tekintetű költő sokszor emeli égre a szemét. Mert éteri tisztaságra, a hit megvilágosító fényére áhítozik (Mert a fény a felhőkön túl van; *Fohász*). Természet ihlette verseit is merész képzettársítások, gyors vágások, az asszociációkkal

ötözőtt látványok egymásutánja jellemzi (*A tél acélkék lovai; Mi lenne, ha reggelre...; Kitérítve feküdt a nyár*). Erős ecsetvonásokkal festett, evokatív hatású képekből építi föl szabad verseit a költő, és ezek az egyszerre szívig és értelemig hatoló, villámfény élességű látványok a maguk többjelentésességével hordozzák a költő belső eredőjű mondandóját, például így: „Távolodó madarak / szárnyától sebzetten / megnyílt az ég. / A messzi dombok fölött, / két fájdalom mereng” (Ősz). Mint csaknem valamennyi versében, itt is tetten érhető keménység és ellágyulás dichotómiája, hiszen a szárnycsapásoktól fölsebzett égbolt alatt a régről itt rekedt, madártestűen szimmetrikus fájdalom érzete jelenik meg. A történet, az „akció” elégiába megy át.

G. Pataky András költői képei mindig konkrét leírások formájában jelennek meg, a költő szinte kézzel foghatóvá teszi trópusait: „Éveim ereszaljáról / már elszálltak / a lehetőség fecskéi” (*Kemény korban élek*), azután: „Gyakran önmagam kútjába / kényszerít a hallgatás” (*Csupakin csoda*), vagy ugyanebben a versben még ekként vall: „Nappalaim rongyai / estém szemébe lógnak”. E képek egymásutánjából, egymásra feleléséből jön létre a szabad vers, amely versforma persze korántsem jelent kötetlenséget, gáttalanul áradó fluxust. Éppenséggel a kovácsolást idéző keménységgel, ugyanakkor takarékos mozdulatokkal, kiszámított erővel formálja a költő maradandóra sorait, strófáit, amelyekhez immár aligha lehet hozzátenni bármit is anélkül, hogy az adalék föl ne puhítaná a fém kristályszerkezetet. A költő alig-alig használ a klasszikus lírájából ismerős fioritúrákat, keményre formált, szinte kézzel fogható képek egymáshoz illesztésével alkotja meg a harmónia kívánásának, a szépség sóvárságának fohászait, a teljesebb és emberibb élet vágyának elégikus énekeit. Sokszor szinte prózaian illúziótlan az a kép, amit rajzol (*Ingázók; Biztató; A tél acélkék lovai* stb.), ám a hiányok és sérelmek, a bajok és panaszok sorolása is mi más lenne, mint az emberségesebb, méltóbb élet áhítása?

A tél acélkék lovainak megjelenése az egyetemes magyar irodalom számon tartandó eseménye, erre utal a versekhez írott méltató utószavában a kortárs erdélyi irodalom ún. „transzközép” nemzedékének egyik teoretikusa és meghatározó szerepű lírikusa, Sántha Attila is. Hiszen a versek becsülendő önértékén túl a kis kötet azzal a tanulsággal szolgál, hogy a XX. század elejének avantgárdja ma is folytatható, hogy a közel évszázados korstílus korszerűen és egyben távlatosan is éltethető anélkül, hogy egy pillanatig is az utánézés, az epigonság gyanúja vetülne a költőre. G. Pataky András az avantgárd eredeti hangú folytatójaként mutatkozik be és idézi föl a mindannyiunk számára ismerős versmúltat.

(*Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2003*)

Fischer György szobra